

บทที่ 1 บทนำ

1.1. ความสำคัญของการศึกษาปัจจัยทางสังคมกับสุขภาพ

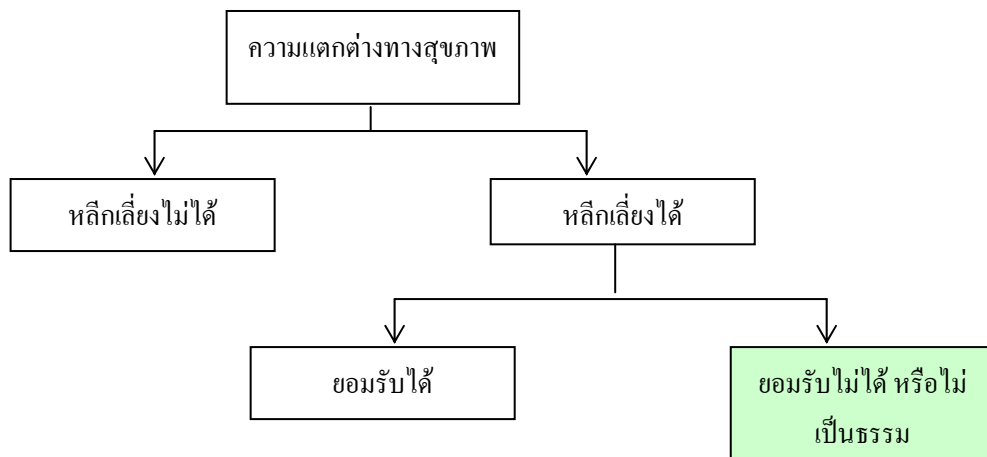
ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม ย่อมมีอิทธิพลต่อสุขภาพ ทั้งในระดับบุคคลครัวเรือน และในระดับพื้นที่ หากมองในแง่ตรรกะ บุคคลครัวเรือนที่มีปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมไม่ดี อาทิเช่น มีการศึกษาน้อย มีรายได้น้อย มีอาชีพที่เสี่ยง ย่อมจะเป็นอุปสรรคต่อโอกาสของการมีสุขภาพดี ได้แก่ โอกาสในการบริโภคอาหารที่มีคุณภาพ โอกาสในการได้รับบริการทางสุขภาพที่เพียงพอและเหมาะสม โอกาสในการเข้าถึงความรู้ในการป้องกันตนเองจากโรคและการบาดเจ็บ โอกาสในการหลีกเลี่ยงปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมที่มีผลเสียต่อสุขภาพ รวมทั้งส่งผลทางอ้อมต่อพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อสุขภาพ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน เริ่มมีโรคและการบาดเจ็บจำนวนหนึ่ง ที่มีพัฒนาการมาพร้อมกับความเจริญทางเศรษฐกิจ อาทิเช่น โรคหัวใจและหลอดเลือด โรคมะเร็ง อุบัติเหตุจากรถ รวมทั้ง โรคที่มากับการมีพฤติกรรมเสี่ยง เช่น โรคเอดส์ ทำให้ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างภาวะเศรษฐกิจสังคม กับสุขภาพอาจจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

มีหลักฐานจากต่างประเทศ ที่สะท้อนความแตกต่างทางสุขภาพ ระหว่างกลุ่มคนในสังคมในประเทศเหล่านั้น อาทิเช่น สุขภาพระหว่างชนชั้นทางสังคม ในประเทศอังกฤษ ที่แบ่งชนชั้นของคนตามลักษณะอาชีพ ชนชั้นล่าง มักจะมีสภาวะสุขภาพที่ไม่ดี เมื่อเปรียบเทียบกับชนชั้นอื่น นอกจากนี้ การแบ่งคนตามระดับรายได้ ออกเป็นกลุ่มๆ เช่น 5 กลุ่ม (Quintile) หรือ 10 กลุ่ม (Decile) ก็แสดงลักษณะความแตกต่างที่คล้ายคลึงกัน นอกจากการเปรียบเทียบสถานะสุขภาพระหว่างกลุ่มคนที่มีฐานะเศรษฐกิจสังคมที่ต่างกันแล้ว การศึกษาเปรียบเทียบสถานะสุขภาพระหว่างพื้นที่ที่มีเศรษฐกิจสังคมต่างกัน ก็มักจะแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกัน แต่ทั้งนี้ลักษณะความแตกต่างกันระหว่างพื้นที่ อาจจะแตกต่างกันไปตามโรคและการบาดเจ็บ เนื่องจากในทางระบาดวิทยา บางโรคอาจจะพบมากในพื้นที่ที่มีเศรษฐกิจสังคมไม่ดี ในขณะที่บางโรคกลับพบมากในพื้นที่ที่มีเศรษฐกิจสังคมที่ดี นอกจากนี้ ยังมีหลายหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญ ของปัจจัยเศรษฐกิจสังคมในระดับพื้นที่ และเศรษฐกิจสังคมระดับพื้นที่ ว่าต่างก็มีอิทธิพลต่อสุขภาพด้วยกันทั้งสิ้น มิใช่แต่เพียงปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมของบุคคลครัวเรือนเท่านั้น แต่ปัจจัยของพื้นที่ก็ส่งผลต่อสุขภาพด้วยเช่นกัน (Neighborhood effect on health)

การวิเคราะห์ความแตกต่างทางสุขภาพระหว่างกลุ่มทางสังคม และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมกับสุขภาพ ทั้งในระดับบุคคลและระดับพื้นที่ จึงเป็นหลักฐานที่สำคัญที่จะสะท้อนความไม่เสมอภาคทางสุขภาพ (Inequality in health) หรือความไม่เป็นธรรมทางสุขภาพ (Inequity in health) ซึ่งเป็นประเด็นทางนโยบายในระดับนานาชาติ ที่ต้องการลดความไม่เสมอภาคและความไม่เป็นธรรมทางสุขภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างกลุ่มที่มีฐานะเศรษฐกิจสังคมที่ต่างกัน

ความไม่เสมอภาคและความไม่เป็นธรรมทางสุขภาพ เป็นประเด็นที่มีความใกล้เคียงกันมาก ความไม่เสมอภาคทางสุขภาพ จะหมายถึงความถึง ความแตกต่างทางสุขภาพใดๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ทั้งนี้จะรวมถึงความแตกต่างทางสุขภาพระหว่างพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ความแตกต่างทางสุขภาพระหว่างกลุ่มคนตามปัจจัยทางสรีรวิทยา เช่น อายุและเพศ เชื้อชาติ เศรษฐกิจสังคม สิทธิการรักษา แต่ในขณะที่ความไม่เป็นธรรมทางสุขภาพ จะหมายถึงเฉพาะความแตกต่างทางสุขภาพที่หลีกเลี่ยงได้ (Avoidable) และยอมรับไม่ได้ หรือไม่เป็นธรรม (Unacceptable or Unfair) (ภาพที่ 1) จึงมีขอบเขตที่แคบกว่าความไม่เสมอภาคทางสุขภาพ โดยจะต้องมีการตัดสินว่า ความแตกต่างที่เกิดขึ้นนั้น หลีกเลี่ยงได้หรือไม่ และเป็นธรรมหรือไม่ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้ว ความแตกต่างทางสุขภาพระหว่างกลุ่มที่มีเศรษฐกิจสังคมที่ต่างกัน มักจะถูกตีค่าว่าสามารถหลีกเลี่ยงได้ และไม่เป็นธรรมหากปล่อยให้มีความแตกต่างกันดังกล่าว เนื่องจากทุกคนควรมีสิทธิในการมีสุขภาพดีที่เท่าเทียมกัน ถึงแม้จะมีเศรษฐกิจสังคมในระดับที่ต่างกันก็ตาม

ภาพที่ 1 ความหมายของความไม่เป็นธรรมของสุขภาพ (Health Inequity)

ที่มา : ดัดแปลงจาก Whitehead (1992)

1.2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาแนวคิดปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมที่กระทบต่อสุขภาพ และดัชนีชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมกับสุขภาพ
- 2) เพื่อศึกษาแหล่งข้อมูลที่มีอยู่ ที่จะสามารถใช้วิเคราะห์ความแตกต่างทางสุขภาพระหว่างกลุ่มทางเศรษฐกิจสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมกับสุขภาพในระดับบุคคลครัวเรือน และในระดับพื้นที่
- 3) เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ความแตกต่างทางสุขภาพระหว่างกลุ่มทางเศรษฐกิจสังคม และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจสังคมกับสุขภาพ จากข้อมูลที่มีอยู่